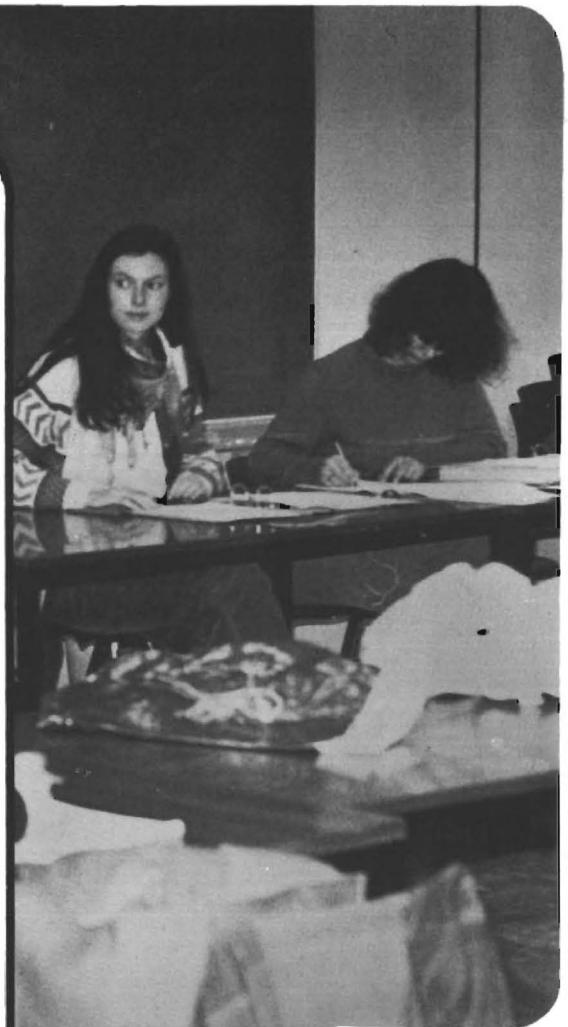
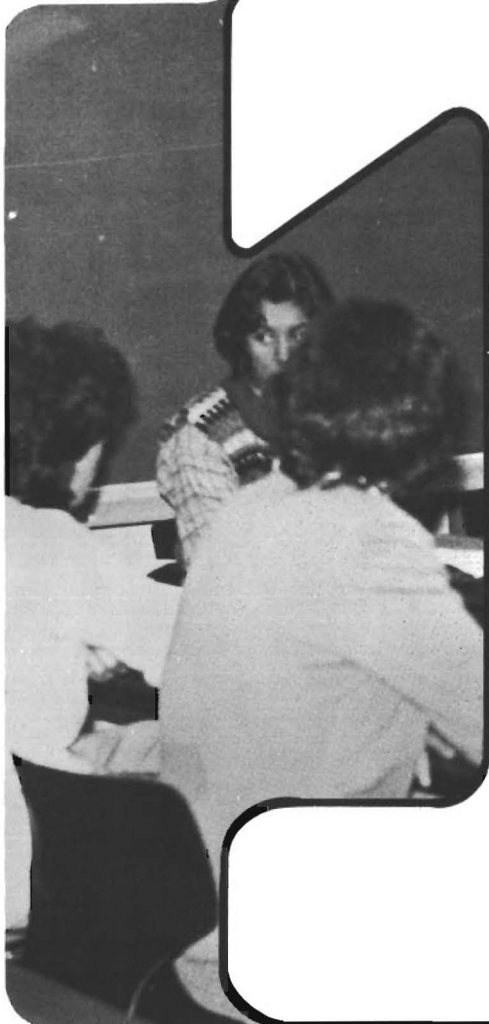

rosta

april 1982

95

In dit nummer:

SEO
Amsterdam-Berlijn
1 jaar vrouwenoverleg

ROSTRA

BLAD VAN DE ECONOMISCHE FACULTEIT DER UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

REDACTIE

Adriaan Dorresteyn
Harko van den Hende
Joke Jansen Schoonhoven
Jos Jongstra
Rob de Klerk
Hans Koenhein

ADRES

Jodenbreestraat 23
kamer 1339
tel. 525 24 97
1011 NH Amsterdam
copy naar:
Rostra
Jodenbreestraat 23
kamer 1339
1011 NH Amsterdam
Adreswijzigingen:
Studentenadministratie
Jodenbreestraat 23

REACTIES

De redactie stelt zich open voor reacties,
behoudt zich echter het recht voor deze in
te korten.

ADVERTENTIES

Bij voorkeur schriftelijk
of telefonisch:
525 24 97 en 020 - 96 13 36
Tarieven:
1/1 pagina f 370.-
1/2 pagina f 300.-Bij 4 plaatsingen resp.:
f 350.- en f 285.-

OPLAGE: 2500
verschijnt 8x per jaar.

COVERDESIGN

Dick van Hell

DRUK

Drukkerij Kaal
Nieuwe Herengracht 61

L.S.,

Verleden, heden en toekomst worden in dit nummer met elkaar verbonden. De nu zo benodigde lef en creativiteit waren volop te vinden in het Duitsland van vlak na de eerste wereldoorlog en economische problemen van vandaag vertonen overeenkomst met die van zo'n halve eeuw geleden. Evenals toen zoekt men nu naar een uitweg. Maar hoe deze te vinden? Met behulp van wetenschappelijk onderzoek, aan de hand van een Chinese kaart, door grotere vrouwelijke inbreng of leidt de tot harde kern gereduceerde PvdA ons naar de uitgang van het doolhof? Laten we ons leiden aan de al of niet computer-gestuurde 'invisible hand' dan blijkt dat we aan het eind van deze eeuw nog dieper in het doolhof verzeild zijn geraakt. Verleden en toekomst, aan de lezer nu de taak de draad van dit verhaal te volgen naar het einde van dit nummer.

pag.3	1 jaar vrouwenoverleg; JJS
pag 4	Toekomstmuziek?; HvdH
pag. 6	Stichting voor Economisch Onderzoek; JJ, HK
pag. 7	Automatisering: Bit by bit; JJS
pag. 10	Berlijn-Amsterdam 1920-1940; R. van der Voort
pag. 13	.Welke taken krijgt de mens? IPSO; JJS
pag. 15	Rode draden van Ariadne; Jos de Beus
pag. 17	De Chinese economische politiek; Ruud Knaack

Vrouwen die van economie houden

1 jaar Vrouwenoverleg

Maandag 15 maart 1982, half drie 's middags; het vrouwenoverleg opent de negende vergadering sinds de oprichting. Vijftien vrouwen van de Economische faculteit zitten daarvoor bijeen. Vrouwen, die op onze faculteit werken en vrouwen, die hier studeren: van alle geledingen zijn ze aanwezig.

Enkelen van hen behoren tot de vaste kern, die heel wat (vrije)tijd en energie in het vrouwenoverleg heeft gestopt.

De agenda belooft veel. Punten, zoals voortgang congres, voortgang video, vorming commissie 'vrouwenzaken' en programma 2-fasen structuur geven blijk van actie en enthousiasme.

Waarom plotseling deze aandacht, van de kant van Rostra, voor de negende vergadering? Het vrouwenoverleg bestaat in de maand maart precies één jaar. Het werkt niet stilletjes. Menigeen op de faculteit heeft er van gehoord, maar, zoals dat wel vaker gebeurt in grote instellingen, het is niet voor iedereen even duidelijk waar het om gaat.

Wat is de bedoeling van zo'n overleg?

Is er een mooiere aanleiding dan de eerste verjaardag om eens na te gaan wat het vrouwenoverleg gedaan heeft en wat de plannen zijn?!

Vrouwenstakingsdag

30 maart '81, de dag die toen door de vrouwenbeweging werd uitgeroepen als nationale stakingdag van de vrouwen (stickers plus commentaar in kantine en liften getuigen hier nog van), nam Marga Bruyn-Hundt, medewerkster vakgroep Macro-economie, het initiatief tot de oprichting van een vrouwenoverleg.

Marga Bruyn was al enkele jaren actief op het gebied van vrouwenstudies. Studenten, waaronder ook mannelijke, kennen haar van papervervangende werkgroepen en skriptiebegeleiding. Hierbij werden economische onderwerpen behandeld, die tevens betrekking hebben op vrouwen. Enkele voorbeelden: Productie in het gezin, Deeltijdarbeid en de Vrouw in het Sociale Verzekeringstelsel.

Toch was de, wat onwennig klinkende, term '*femina economica absens*' - doelend op de afwezigheid van de vrouw in de economische theorieën - in de kolleges aan het eind van de propedeuse voor menigeen de eerste kennismaking met vrouwenstudies binnen het vak economie.

Bekendheid

Propaganda behoorde dan ook tot een van de belangrijkste aanvangsactiviteiten van het vrouwenoverleg. Een circulaire over de oprichting, geschreven door Maria Brouwer, medewerkster vakgroep Bedrijfseconomie, bereikte alle studenten. Ze legt er in uit wat de achtergronden en de bedoelingen zijn van het overleg.

'Vrouwenstudies aan de Economische Faculteit is zowel ontstaan uit een behoefte om de economische positie van vrouwen te onderzoeken, als om de positie van vrouwen aan de Economische Faculteit te verbeteren. Er studeren namelijk erg weinig vrouwen economie, wat hen ook binnen de Faculteit in een aparte en soms moeilijke positie plaatst.'

Op deze twee peilers heeft al het werk, dat in het eerste jaar verricht is, gerust.

Formatieplaats

Onderzoek en onderwijs kost tijd. Onder de weinige vrouwelijke medewerkers, die onze faculteit kent, zijn er verscheidene die zich bezig houden met vrouwenstudies.

Voor de verdere ontwikkeling van dit onderdeel van de economie is meer 'officiële ruimte' wenselijk. Het vrouwenoverleg maakt zich in elk geval sterk voor een 0,5 formatieplaats in plaats van de huidige 0,2. In deze tijd kan dan bijvoorbeeld ook een keuzevak in de doktoraalfase verzorgd worden.

De besprekingen, met de bijbehorende meningsverschillen, over de twee-fasen structuur zijn losgebarsten op de faculteit. Niet alleen een grotere formatieplaats leek nu belangrijk met betrekking tot het onderwijs, het inpassen van vrouwenstudies in het nieuwe studieprogramma werd opeens aktueel. Het vrouwenoverleg liet van zich horen in de programmakommissie. Past het vak beter in de propedeuse of in de doktoraalfase? In welke vorm kan het het beste gegeven worden: als nevenvak, gebonden of verplicht, als keuze, combinatie of specialisatievak? Vrouwenstudies doen mee aan het grote vakkencarroussel!!

Congres

Halverwege het eerste jaar werd het plan voor een seminar over vrouwenstudies, naast het 'dagelijkse' onderzoek en onderwijswerk, geboren. Enkele vrouwen van het overleg zijn bezig met de uitwerking hiervan. De bedoeling is dat er twee dagen in september aan gedachtenuitwisseling wordt gedaan op de faculteit over sociale verzekeringen en belastingen en over arbeidsmarktsituaties. De nadruk zal komen te liggen op eventuele verbeteringen, die zouden kunnen worden aangebracht ten gunste van de emancipatie van de vrouw.

Vrouwvriendelijk

De tweede peiler waarop het werk rustte, was de verbetering van de positie van de vrouw op de faculteit zelf.

Wat wordt hiermee bedoeld?

Een wat duidelijker omschrijving hiervan treffen we aan in het concept van een voorstel ter oprichting van een commissie 'vrouwenzaken'. Naast het bevorderen van onderzoek en onderwijs zal deze commissie de volgende twee taken moeten vervullen.

Het fungeren als adviesorgaan voor bestuur en faculteitsraad voor alle zaken die voor vrouwen van de faculteit van belang (kunnen) zijn.

Het doen van voorstellen ter bevordering van een vrouwvriendelijk klimaat binnen de faculteit.

Tja, en wat vrouwvriendelijk precies inhoudt, is mij niet helemaal duidelijk geworden.

De tot in Folia doorgedrongen anti-porno actie valt hier hoogstwaarschijnlijk onder.

'Wel weer jammer dat men zo gauw geneigd is te denken dat we alleen maar met dergelijke acties bezig zijn' zei één van de vrouwen me in verband met hun *vrouwelijk-klimaatbeheers* actie.

Een vertrouwensvrouw voor de eerste-jaars studentes is ook een uitwerking van het idee om de positie van de vrouwen te verbeteren. Gehoopt wordt, dat hiermee misschien **minder** meisjes voortijdig hun studie afbreken.

En, last but not least, de vorming van de reeds genoemde commissie 'vrouwenzaken'. Het overleg vond het van groot belang dat er ter ondersteuning van het werk, binnen de organisatie van de faculteit een vast bestuurlijk en organisatorisch punt zou komen.

Op de negende vergadering werd meegedeeld dat het dagelijks bestuur het belang van een dergelijke commissie in zag en binnenkort tot de instelling ervan zou overgaan.

De leden van de commissie komen uit de wetenschappelijke staf, de technisch en administratieve staf (TAS) en uit de groep vrouwelijke studenten.

Video

Het vrouwenoverleg heeft niet alleen aandacht voor de vrouwen die nu op de faculteit rondlopen, maar ook voor de potentiële economiestudentes. Met name bezorgdheid over de *hoeveelheid* potentiële studentes. Economie blijkt in de hoofden van velen, waaronder die van scholieren, nog steeds geen vrouwenvak te zijn.

Vooroordelen doorbreken is één van de moeilijkste dingen. Het vrouwenoverleg zet haar tanden erin.

In het blad 'School en Universiteit' wordt, naast twee mannelijke medewerkers van de faculteit, Maria Brouwer geïnterviewd. Zij suggereert hierin dat meisjes economie een mannenvak vinden omdat het *'hard is, om geld gaat'*.

Deze en nog meer vooroordelen zouden er de oorzaak van zijn dat, wat geslacht betreft, het 'bonte economenvolk' vrij eenzijdig is.

Een paar vrouwen van het overleg zijn bezig met een videoprogramma 'Vrouwen en Economie'. Het wordt een voorlichtingsvideo voor scholieren en andere potentiële economiestudentes.

Van Dale

Nog even dit. Toen ik dit artikel schreef bedacht ik me, dat het woord, overleg, zoals het hier gebruikt wordt, eigenlijk een raar woord is. In de jaren '70 ontstaan er om ons heen allerlei 'overleggen'; Het Landelijk Krakkers Overleg, Het Kleine Boeren Overleg en ga zo maar door.

Uit nieuwsgierigheid of overleg, wanneer het gebruikt wordt in de zin van overlegorgaan, 'goed' Nederlands is, sloeg ik de Van Dale er op na. Wat blijkt, in de laatste druk kent Van Dale dit gebruik niet.

Toekomstmuziek?

Als de conclusies van een bepaald onderzoek vrijwel overeenkomen met die van eerder gedane onderzoeken op hetzelfde gebied, moet dan dat onderzoek als overbodig worden bestempeld? Een vraag die zowel ontkennend als bevestigend beantwoord kan worden. Hoe het antwoord luidt ten aanzien van 'The global 2000 Report to the President' moet in onderstaand schrijven duidelijk worden.

In 1977 besloot de toenmalige president van Amerika, Carter, dat er een studie gemaakt moest worden naar de mogelijke veranderingen in de wereldbevolking, de natuurlijke hulpbronnen en het milieu aan het eind van deze eeuw. De uitkomst van deze studie moest de basis vormen voor de lange termijn planning van de Amerikaanse overheid. Moest, want de huidige president heeft het rapport, geheel volgens verwachting, ergens diep in een la opgeborgen.

Model

Het model wat aan het onderzoek ten grondslag ligt is geen nieuw ontwikkeld model maar een integratie van al bestaande, afzonderlijk ontwikkelde overheidsmodellen van verschillende sectoren (bijvoorbeeld bevolking, voedsel, energie, milieu). Het probleem bij de integratie van de verschillende modellen was dat elk model uitging van verschillende veronderstellingen. Gevolg hiervan is dat er binnen het geïntegreerde globale model vele tegenspraken bestaan. Opheffen van deze onvolkomenheden was volgens de samenstellers van het rapport vrijwel onmogelijk aangezien de aanpassing van een bepaalde factor veranderingen in de overige factoren veroorzaakt welke weer terugslaan op de aangepaste factor.

De oorzaak van het bestaan van zo'n cirkel-relatie moet vooral worden gezocht in het feit dat een bepaalde voorspelling (het karakter van de voorspellingen wordt nog behandeld) wordt gebruikt bij het berekenen van andere voorspellingen. Startpunt van het onderzoek is de bevolkingsvoorspelling en de schatting van de BNP. Deze vormen de basis voor de voorspellingen ten aanzien van de natuurlijke hulpbronnen, die op hun beurt weer als invoergegevens gebruikt worden bij de berekening van de gevolgen voor het milieu. Voorspellingen die aangeven hoe wij, *gegeven de veronderstellingen*, de 21e eeuw zullen binnestappen.

Veronderstellingen

Voor elk model gelden bepaalde veronderstellingen die de beperkingen van het model aangeven. Bij het gebruik van, en vooral bij de interpretatie van de uitkomsten van een model is het noodzakelijk dat rekening gehouden wordt met deze veronderstellingen. De belangrijkste veronderstellingen die aan het '2000 Report' ten grondslag liggen zijn:

- 1) Ongewijzigd overheidsbeleid (op wereldniveau) gericht op de stabilisatie van de bevolkingsomvang, behoud van de hulpbronnen en bescherming van het milieu.
- 2) De snelle technologische ontwikkeling zet door terwijl toepassingen niet op ernstig maatschappelijk verzet zullen stuiten. Het *marktmechanisme* zal vraag en aanbod goed op elkaar afstemmen.
- 3) De internationale handel zal niet worden verstoord door bijvoorbeeld oorlogen of de ineenstorting van het internationale monetaire systeem. Hierbij moet worden aangetekend dat de resultaten van het onderzoek, volgens de samenstellers van het rapport, wijzen op een toenemende kans op een internationaal conflict en dat vele financiële overeenkomsten onder steeds grotere druk komen te staan. Wat zijn dandie resultaten?

Resultaten

Eerst moet nog worden aangetekend dat het hier niet om zuivere voorspellingen gaat. Belangrijk is niet zozeer de kwantiteit van de voorspellingen (de cijfertjes) maar meer de kwaliteit (de richting: neemt de wereldbevolking toe of af enz.). Of zoals de heer Böttcher, het enige Nederlandse lid van de Club van Rome, het onlangs uitdrukte: het zijn 'voorwaardelijke vooruitberekeningen'. Hij sprak in deze zin over de berekeningen neergelegd in het tien jaar geleden uitgebrachte rapport 'Limits to Growth', op initiatief van de Club van Rome. De conclusies van dit rapport mogen wel als bekend worden verondersteld.

Bevolking

De wereldbevolking zal aan het eind van deze eeuw enorm in omvang gestegen zijn. Van 4,1 miljard in 1975 tot minimaal 6 miljard 25 jaar later. De stijging is het grootst in de minder ontwikkelde landen die aan het eind van deze eeuw bijna 4/5 deel van de totale wereldbevolking herbergen. In deze landen zal er een grote verschuiving naar de steden optreden waardoor sommige tot zeer omvangrijk zullen uitgroeien (voorspelling Mexico-City in 2000: 30 miljoen).

BNP

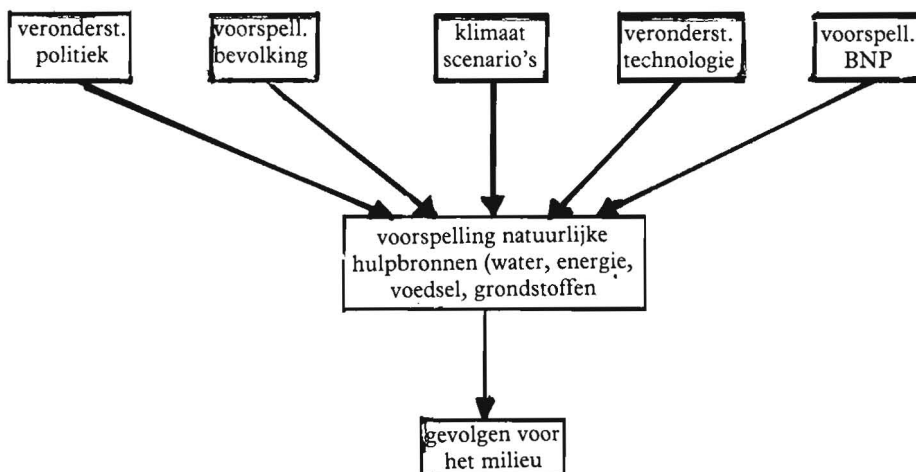
Ondanks een relatief sterke procentuele groei van het BNP van de minder ontwikkelde landen zal, als gevolg van de grote bevolkingstoename in deze groepen landen het BNP per capita minder stijgen dan in de ontwikkelde landen. Het gat tussen arm en rijk zal, zo gemeten, dus nog groter worden, terwijl de verschillen binnen de groep minder ontwikkelde landen ook groter zullen worden.

Hulpbronnen

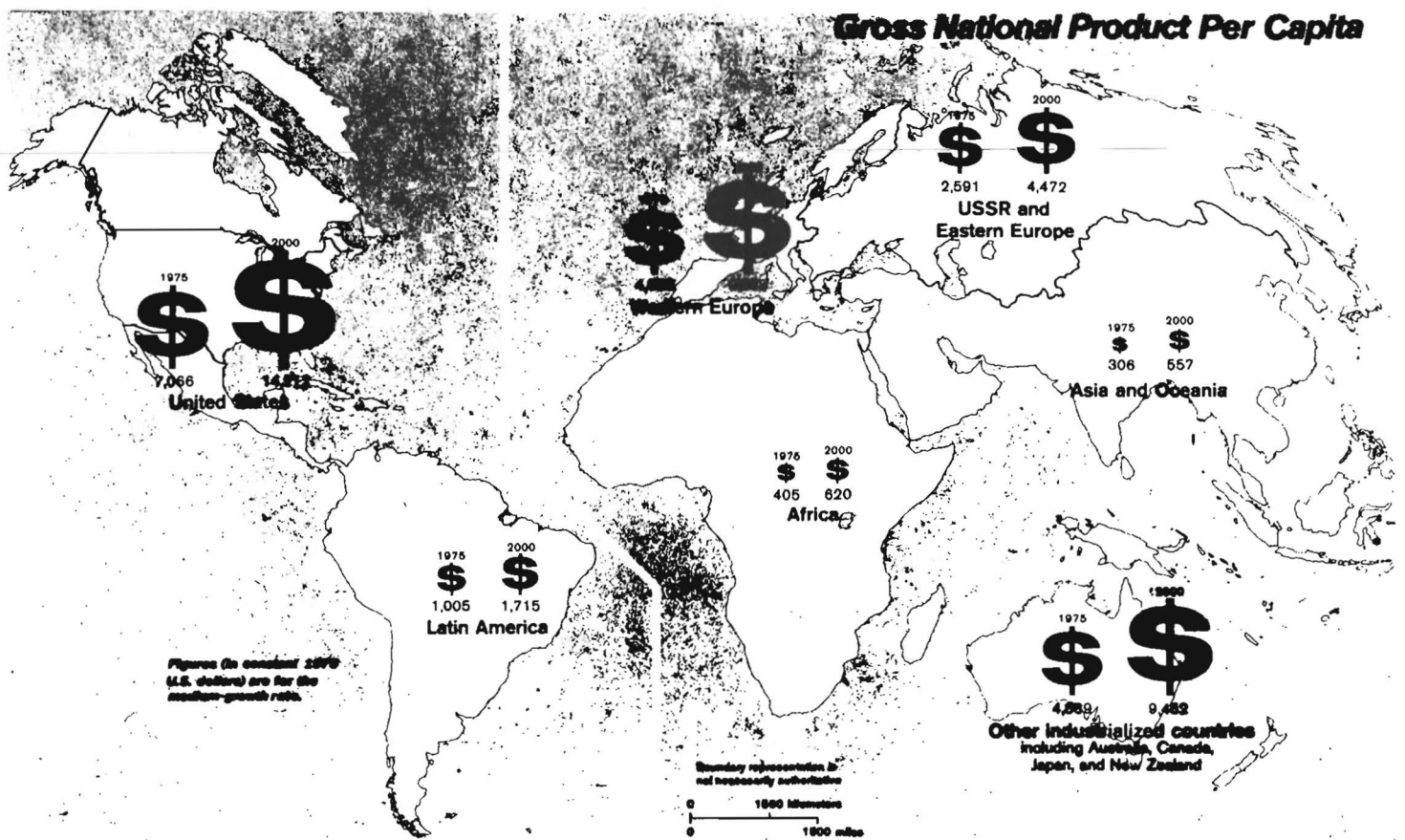
Ook in het jaar 2000 zal een kwart van de wereldbevolking 3/4 van het wereldgrondstoffenverbruik voor haar rekening nemen. De voedselproductie in de arme landen blijft onvoldoende om iedereen te eten te kunnen geven, er treedt grote ontbossing op wat een tekort aan brandstof met zich mee brengt, er zal sprake zijn van een tekort aan water terwijl het beschikbare water in kwaliteit daalt. Dit alles gaat gepaard met sterk stijgende prijzen waardoor de arme landen in toenemende mate niet aan hun energiebehoefte kunnen voldoen.

Milieu

Vooraf in de minder ontwikkelde landen zal de kwaliteit van het milieu onder grote druk komen te staan. Ontbossing, gebrek aan water, toenemende urbanisatie met alle gevolgen van dien, het stijgend gebruik van chemische middelen ter bevordering van de voedselproductie, het afsterven van diersoorten, grotere luchtverontreiniging (zure regen), radio-actieve vervuiling zijn enkele van de in het rapport uitgesproken verwachtingen.

Overbodig?

Compositie van de afzonderlijke resultaten levert niet bepaald vrolijke toekomstmuziek op. Toch, het liedje klinkt ons bekend in de oren. De gevonden resultaten komen in sterke mate overeen met die berekend met behulp van andere modellen (zoals het VN-wereldmodel opgezet door Leontief en het Wereld-3 model ontwikkeld door Meadows, gebruikt in het eerder genoemde rapport 'Limits to Growth'. Dit rapport is overigens niet opgesteld door de Club van Rome maar tot stand gekomen op initiatief van en aangeboden aan deze Club.)

Hiermee zijn we terug bij de gestelde vraag: Is het rapport overbodig gezien de gelijke resultaten? Ja, als alleen naar de resultaten van het onderzoek wordt gekeken. Na de presentatie van het rapport aan de Club van Rome, tien jaar geleden, een rapport dat als een bom insloeg, is de wereld overspoeld met vrijwel gelijklopende rapporten. De onderzoeken bevestigden elkaar, de gevonden resultaten waren al algemeen bekend, de schok was er af en als men nagaat wat in de afgelopen tien jaar werkelijk is ondernomen met het doel een ombuiging van de voorspelde trend in gunstige zin te bewerkstelligen dan stuit men voornamelijk op goede voornemens. Belangrijk is wel dat (Tinbergen in de NRC 18-3-'82) 'het besef dat er een onderlinge samenhang van problemen is, nu deel uitmaakt van het denken'.

Overbodig?

Belangrijker dan de resultaten zijn in dit geval de veronderstellingen van het model. Hierin onderscheidt het zich van de andere wereldmodellen

waardoor het onderzoek niet noodzakelijk in de categorie overbodig hoeft te vallen. Volgens de samenstellers van het rapport is er enige reden tot juichen aangezien, in tegenstelling tot wat wordt verondersteld, het overheidsbeleid ten aanzien van de stabilisatie van de wereldbevolking, het behoud van hulpbronnen en de bescherming van het milieu zich wel wijzigt. Er vindt herbebossing plaats, er worden stappen ondernomen om woestijnvorming tegen te gaan, alternatieve energiebronnen worden onderzocht en, misschien wel het belangrijkste, de noodzaak van familieplanning wordt langzamerhand ingezien. De veronderstelling dat het marktmechanisme vraag en aanbod goed op elkaar zal afstemmen, met de in het rapport geschetste gevolgen, brengt de samenstellers tot de conclusie dat internationaal gecoördineerd overheidsbeleid noodzakelijk is.

Hoewel, en dit is niet een van de conclusies van het rapport maar wel een veelzeggende zin er uit: ...weinig, zo niet alle problemen behandeld in het rapport kunnen worden weggenomen door snelle technologische ontwikkeling of overheidsbeleid. Geen opwekkend leesvoer dus, maar wel een rapport vol interessante tabellen en grafieken.

HvdH

*The Global 2000 Report to the President
Entering the Twenty-First Century*

*Pelican, f 45,45
importeur: Nilsson & Lamm bv*

vervolg van pag. 3

Wel dekt de betekenis van het woord overleg het werk van het vrouwenoverleg; Nadenken, Overwegen en Beraadslagen.

Alleen lijkt Van Dale te betwijfelen of 'overleg' in de betekenis van 'eigenschap van beleidvol te werk te gaan' wel bij vrouwen past, gezien het ter illustratie gegeven voorbeeld:

'Er zit geen overleg in dat meisje'.

Het eerste jaar heeft het vrouwenoverleg er op zitten, maar nog velen zullen moeten volgen! Misschien dat Van Dale bij de 11e druk bij het woord overleg een ander voorbeeld kan geven.

'Het vrouwenoverleg heeft een verbetering van de positie van de vrouw bereikt'.

JJS

Het Vrouwenoverleg vergadert een keer per maand.

De aankondiging van plaats en datum van deze vergaderingen treft u aan in de Folia. Verder wordt er bekendheid aan gegeven via de mededelingenborden.

**Voor informatie kunt u terecht bij:
Secretariaat Vrouwenoverleg
Ria van Gelder, kamer 2340, tel 4107**

Stichting voor Economisch Onderzoek

'Onze kandidaatsassistenten blijken te zijn: geïnteresseerd, bekwaam, ambitieus en leergierig. Wij prijzen ons gelukkig over zulke goede kandidaatsassistenten te beschikken. Er zijn er die aanbiedingen hebben gekregen van opdrachtgevers, terwijl ze nog niet eens afgestudeerd waren. Daar zijn we best wel trots op.'

Aan het woord zijn de heren Driehuis en van Puffelen, resp. directeur en senior-medewerker bij de Stichting voor Economisch Onderzoek, de SEO. De SEO verricht onderzoek zowel op bedrijfseconomisch als sociaal economisch terrein, 'ten dienste van wetenschap en onderwijs, mede ten nutte van overheid en bedrijfsleven', zoals in de stichtingsvoorwaarden staat omschreven. De stichting heeft meerdere banden met de economische faculteit. Zo is zij, in 1949, aldaar opgericht, en geeft zij werk aan studenten als reeds afgestudeerde economen. Het direktorschap wordt vervuld door een kroondocent. Ook ontvangt de Stichting een subsidie van de faculteit in de vorm van een aantal formatieplaatsen: vaste medewerkers die door de universiteit worden betaald. Naast deze vaste medewerkers heeft de Stichting zelf een aantal tijdelijke medewerkers en kandidaatsassistenten in dienst.

De huidige directeur is, zoals gezegd, Prof. W. Driehuis.

D: 'Mijn taak is in de eerste plaats de acquisitie, ik moet zorgen dat er onderzoek binnenkomt. Verder moet ik een oogje houden op de organisatie, het algemeen management, en op de kwaliteit van het onderzoek, hoewel de medewerkers daar heel zelfstandig in zijn.'

Een van die medewerkers in vaste dienst, is de heer F. van Puffelen, onze tweede gesprekspartner.

vP: 'Ik ben formeel wetenschappelijk hoofddambtenaar. Maar in feite ben ik projectleider van een aantal onderzoeksprojecten. Ik werk meestal direct samen met een junior-medewerker en een aantal kandidaatsassistenten.' De kandidaatsassistenten zijn voornamelijk studenten van de economische faculteit, die voor een periode van 1 à 2 jaar in dienst zijn van de SEO, 20 uur per week.

R: 'Hoe wordt iemand aangenomen als kandidaatsassistent? Hoe selecteert u?'

vP: 'Daarvoor hebben we het systeem dat de studenten zich kunnen aanmelden door middel van een formulier. Hierin worden wat vragen gesteld over de studie, de voorkeuren, de ervaring etc. Als nu iemand voor een bepaald onderzoek nodig is dan stelt de projectleider een profielschets op aan de hand van de gewenste vaardigheden. Dan wordt in de map gekeken wie daaraan voldoet en roepen we er drie op. We, dat zijn de personeelsvoorzieningscommissie plus de projectleider. Uit de drie gegadigden wordt er dan een gekozen.' Uit het jaarverslag van de SEO blijkt dat het aantal kandidaatsassistenten sterk varieert.

D: 'Het aantal kandidaatsassistenten hangt met name af van de arbeidsintensiteit per project. Er zijn projecten met een hoge arbeidsintensiteit. En, wat we ook wel onderscheiden, projecten met een hoge enquête-intensiteit, in het laatste geval werken we wel met free-lancers van buiten de faculteit.'

Op onze suggestie dat in het kader van de onderwijsfunctie van de Stichting het nuttig zou zijn hiervoor ook studenten aan te trekken, reageert Driehuis:

D: 'We beschouwen het hier niet als ons doel studenten op te leiden voor enquête werkzaamhe-

den, wel voor het opstellen van enquêteformulieren. Maar als het enquêteren een beetje omvangrijk werk wordt besteden we dat graag uit.'

bedrijfseconomisch onderzoek

De SEO deelt haar onderzoeken in 5 groepen in: regionale economie, kunst en cultuur, openbare financiën, macro-economie/arbeidsmarkt, en bedrijfstakonderzoek/bedrijfseconomie. Uit de verdeling van de honoraria van de onderzoeksopdrachten vallen vooral de ontwikkelingen op de laatste twee gebieden op. Macro-economie/arbeidsmarkt maakte in 1979 maar 3,8% (35000 gulden) van het totaal uit, terwijl dit percentage voor bedrijfstakonderzoek/bedrijfseconomie in het zelfde jaar 24% (222698 gulden) was. In 1981 zijn de rollen omgedraaid: 43,3% voor macro-economie, terwijl bedrijfseconomie geheel verdwenen is. De invloed van de directeur? Driehuis vindt van niet.

D: 'Julie vroegen in het begin van het interview naar mijn functie, toen hadden we het over de acquisitie. Je kan het ook omdraaien: hoe komt onderzoek binnen? In de eerste plaats komt dit direct van de opdrachtgevers, omdat je als SEO bekendheid geniet. De SEO heeft een bepaalde naam op bepaalde onderzoeksgebieden opgebouwd. Daar doen we dus niets aan. Dat wordt gewoon aangedragen. Dat is bijvoorbeeld het geval met onderzoek op het gebied van de openbare financiën (32,9% in 1981, red.). Een tweede bron zijn de medewerkers, die zelf contacten hebben met opdrachtgevers.'

vP: 'Zo heb ik bepaalde contacten met CRM, waardoor je soms ideeën kunt lanceren waar ze wel belangstelling voor hebben. Dat is in mijn geval dan vooral op het gebied van kunst en cultuur.'

D: 'Om het lijstje af te maken, onderzoek kan ook worden aangedragen door leden van de faculteit. Een voorbeeld daarvan is het onderzoek naar thuiswerk dat gedaan is door de sectie vrouwenstudies van deze faculteit. Het Ministerie van Sociale Zaken schijnt dat nog wat verder te willen uitdiepen, zoals wij hoorden van mevr. Bruyn-Hundt.'

Dan kan je tenslotte nog onderzoek hebben dat door de directeur wordt verworven. Maar dan moet je het niet voorstellen alsof ik dag in dag uit met een koffertje heel Nederland doorkruis. Ik kom om allerlei redenen nog al eens in Den Haag, en daar kom je mensen tegen, je hebt contacten. En dan vraag je wel eens, is er nog onderzoek voor de SEO? Of je weet dat er iets gaande is en dan bel je eens op. Het gaat dus allemaal heel informeel. Hoewel er meer macro economisch getint onderzoek is dan vroeger wil ik wel zeggen dat we hier momenteel het belang van bedrijfseconomisch onderzoek blijven inzien. Het is niet zo dat we dat nou bewust willen laten verdwijnen. Omdat we een onderzoeksinstituut zijn dat ook opleidt, zo-

Bit by Bit

Stickers en auto's; Ik heb het altijd al een wat schreeuwerige combinatie gevonden. Maar de 'do-it' rage spant hierin absoluut de kroon. Toch laat ook ik me verleiden tot het vermelden van een recent gesignaleerde variatie op dit thema:

'Computerpeople do it bit by bit'

Hoe het ook zij, wat betreft het stimuleren van de micro-elektronica doet de overheid het in elk geval 'stukje voor stukje'.

Rathenau.

Even terug in de geschiedenis.

De commissie van Rathenau werd in '78 samengesteld om de minister van Wetenschapsbeleid te adviseren over de maatschappelijke gevolgen van micro-elektronica. Het is deze commissie geweest, die in haar eindrapport in november '79 de discussie aanzwengelde over een *Micro-elektronica centrum* in Nederland.

Het Nederlandse bedrijfsleven zou, volgens de commissie, het gevaar lopen, door onwetenschap over de nieuwe technieken, de aansluiting te missen. Vandaar hun advies een kenniscentrum op te richten, waarvan het bedrijfsleven gebruik kan maken: een samenbundeling van kennis op het gebied van de toepassing van micro-elektronica. Dr. G.W. Rathenau zelf vond dit ambitieuze centrum de belangrijkste aanbeveling van de commissie, zoals hij zei in een interview in het NRC Handelsblad direct na het uitkomen van het rapport.

Wat heeft de overheid gedaan met de aanbeveling van de commissie Rathenau t.a.v. dit Micro-elektronica centrum? In januari dit jaar is er een rapport uitgekomen van de **Landelijke Werkgroep Micro-elektronica** waarin het advies verder uitgewerkt wordt. Dit rapport is de aanleiding om eens na te gaan hoe de plannen voor een micro-elektronica centrum in Nederland er voor staan.

The continuing story.

De regering liet in september '80 een intentieverklaring het licht zien: ze formuleerde een plan om te komen tot de oprichting van een centrum.

Een half jaar later wilde de minister er zelfs drie gaan oprichten. Deze wens van minister van Trier werd uiteindelijk verwerkt in een heel pakket eisen, waarmee in '81 de nieuwe Landelijke Werkgroep Micro-elektronica aan het werk ging. De werkgroep moest een taakafbakening formuleren voor drie regionale centra.

Het advies van de commissie Rathenau over de inhoud van het werk werd opgevolgd: het gebied waarop de centra hun werk zouden moeten doen werd gedefinieerd als het gebied tussen enerzijds technologie en anderzijds de toepassing ervan m.n. voor de wat kleinere bedrijven.

De centra werden gepland in Delft, Eindhoven en Twente. De keuze van de steden is niet willekeurig. De reeds bestaande deskundigheid aldaar moet worden gebruikt, maar als uitgangspunt voor de werkgroep moest gelden, dat de centra zowel in fysieke als in bestuurlijke zin gescheiden blijven van de technische hogescholen.

Een ander belangrijk uitgangspunt was, dat de overheid een bedrijfsmatige opzet van de centra wilde. Maar de werkzaamheden van de centra mochten ook weer niet in het vaarwater van de

commerciële micro-elektronische dienstverlening komen.

Voordat ik overga tot de bespreking van het rapport even iets over de samenstelling van de werkgroep zelf. De leden zijn allen vertegenwoordigers van de belangenpartijen: De drie TH's, TNO en van de overheidskant de betreffende ministeries en de Rijksnijverheidsdienst. Van de kant van het bedrijfsleven de vereniging soft- en hardware producenten (COSSO), de vereniging van de Nederlandse Ondernemers en, niet op de laatste plaats, Philips.

Eindrapport.

Om tot een goede taakafbakening te komen vond de commissie het van groot belang een onderzoek te doen naar de vraag en aanbod op het gebied van micro-elektronische dienstverlening. Hoe staat het op het moment met de 'betaalde vraag' naar deskundigheid?

Nagegaan werd hoe de bestaande bedrijven aan hun kennis komen.

De konklusie was te verwachten. De leveranciers van de micro-elektronica nemen in de 'betaalde vraag' bij de toepassing van micro-elektronica in industriële producten en processen de belangrijkste plaats in.

In het rapport vind je een uitgebreide uitwerking van deze behoeftenverkenning.

De onderzochte bedrijven hebben desgevraagd ook hun verwachtingen over de toekomstige werkzaamheden van de centra te kennen gegeven: men vreesst een theoretisch gerichte instelling die niet aansluit op de problemen van de bedrijven.

Er is geen behoefte - zo schijnen meerdere ondernemers het onder woorden te hebben gebracht - aan een fundamentele en hobbyistische klub.

De ondernemers zien wel bepaalde taken weggelegd voor de overheid: *funkties als 'wegwijzen in de veelheid van mogelijkheden'*. Voor dokumentatie en coördinatie van opleidingen zijn de centra wel geschikt.

Aanbod

Sinds het rapport Rathenau, waarin nog gesproken werd van een vrijwel maagdelijk gebied, is er veel gebeurd in Nederland op het terrein van het aanbod van micro-elektronica.

Er zijn, naast de TH's en het TNO, de commerciële buro's, die zich bezig houden met de toepassing van de nieuwe techniek in de industrie.

Het rapport geeft als konklusies dat de industriële oriëntatie van de TH's en TNO vaak op grote bedrijven gericht is. Wat de commerciële buro's betreft zijn er weinig instellingen die in de eerste oriënterende fase in het vernieuwingsproces van een bedrijf bijstaan.

Eerste hoofdtak

De werkgroep formuleert, aansluitend op dit vraag- en aanbodonderzoek, als eerste hoofdtak voor de centra het bewustmaken van de kleine en middelgrote ondernemingen van de kansen en bedreigingen, die de micro-elektronica voor hun inhoudt.

Hieronder verstaat ze het geven van voorlichting en adviezen bij toepassing van micro-elektronica. Adviezen die vooral betrekking hebben op organisatorische en financiële zaken.

Verder het verzorgen van trainingscursussen en van bemiddeling tussen zogenaamde kennisleveranciers (TH's, TNO, Philips, PTT e.d.).

Tweede hoofdtak

Bij de term 'nieuwe technieken' valt altijd onmiddellijk de kreet concurrentiepositie.

De tweede hoofdtak van de centra moet er toe bijdragen, dat de internationale concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven op de langere termijn veilig gesteld kan worden.

Op welk gebied van de micro-elektronica zou Nederland het nog kunnen maken en hoe kunnen de centra daarop inspelen? Deze vraag is in de tweede hoofdtak uitgewerkt. Enkele voor Nederland belangrijke deelterreinen in de micro-elektronica, werden gevonden en omgedoopt tot **speerpunten** van het stimuleringsbeleid.

Op een van de belangrijkste ga ik nader in, mede omdat dit terrein ook in andere rapporten (bv. rapport in opdracht van de COSSO) benadrukt wordt als een van de toekomstmogelijkheden voor ons land.

Het gaat hier om het speerpuntprogramma 'Software voor microcomputers'.

Software

Het ontwikkelen van software (programmatuur) is arbeidsintensief en dus duur. De kosten van hardware van, de steeds meer in gebruik genomen, mini-micro-computers vertonen nog altijd een dalende trend.

Er is een aanbodtekort van goede kwaliteit software, die is toegesneden op de specifieke wensen van de gebruiker.

Het speerpuntprogramma 'software' zou er volgens de werkgroep als volgt uit moeten uitzien: *'Een micro-elektronica centrum moet in samenwerking met en ten behoeve van het zogenaamde intermediaire bedrijfsleven (d.w.z. de micro-elektronica verwerkende en dienstverlenende bedrijven) basistechnieken en testsoftware kunnen ontwikkelen voor specifieke toepassingen, waarna het normale programmeerwerk door andere bedrijven zelf kan worden verricht'*.

In de andere speerpuntprogramma's komen nog meer combinaties van mogelijkheden en 'gaten in markten' naar voren, zoals:

- Toepassing van micro-elektronica in het onderwijs.
- Productie van sensoren.

(Bij Sensor-based systemen is de input voor de computer een of ander sein uit de buitenwereld i.p.v. gegevens die via een terminal worden ingebracht. Voorbeeld hiervan is een sensor in een belichtingsmeter; JJS).

De drie centra

De afzonderlijke taken van de centra zijn gebaseerd op de twee genoemde hoofdtaken. Hieronder volgt een samenvatting van de beleidsadviezen voor de drie centra.

Delft

Het centrum in Delft gaat zich in het kader van de voorlichting o.a. richten op het toegankelijk maken van de TH's en het TNO voor kleinere bedrijven.

Daarnaast zal er gewerkt worden aan het speerpuntprogramma 'sensoren'.

Op 1 januari 1982 is dit centrum in Delft als eerste van de drie reeds van start gegaan. Het is een organisatorische eenheid binnen TNO. Er werken vier personen. De aanloopsubsidie van de overheid is f 700.000.

Eindhoven

Het zwaartepunt zal hier komen te liggen op de advisering over technische, financieel-economische en marketing aspecten van het gebruik van de micro-elektronica. Een van de plannen is de zogenaamde 'training on the job'.

Er is nog geen startdatum voorgesteld. Met een aanloopsubsidie van f 1.400.000 heeft

Een assistent-accountant is bij ons meer een man van invloed dan van output

Het is voor u, als assistent-accountant, aantrekkelijk om niet alleen controlewerk te doen, maar ook al dadelijk betrokken te worden bij de meer creatieve aspecten van het accountantsberoep. U wilt niet alleen fouten opsporen, u wilt ook wat doen aan de gevonden zwakten in een organisatie. Zodat u niet van jaar tot jaar op precies dezelfde problemen stuit.

Dankzij de specifieke controle-aanpak van Coopers & Lybrand wordt u, als assistent-accountant, ingeschakeld bij de analyse en de verbetering van de administratieve organisatie. De zwakke en de sterke punten worden kritisch bekeken in verband met de eventuele gevolgen voor de accountantsverklaring. Daardoor kan de balanscontrole efficiënter worden uitgevoerd. En zodoende

blijft er meer tijd beschikbaar om u op alle principiële aspecten van de jaarrekening te bezinnen.

Maar daar blijft het niet bij. De leemten in de administratieve organisatie worden in een "Management Letter" ter kennis gebracht aan de directie van de onderneming, met aanbevelingen voor de te nemen maatregelen. In de samenstelling van deze "Management Letter" heeft de assistent een belangrijke inbreng. 't Is een van de redenen waarom assistenten bij Coopers & Lybrand zoveel bevrediging vinden in hun werk.

Wilt u meer weten over Coopers & Lybrand, over de specifieke controletechniek, over de werksfeer, de studiefaciliteiten, de organisatie en de activiteiten van het kantoor? Wanneer u, als assistent-accountant, al enkele jaren NIVRA-studie achter de rug

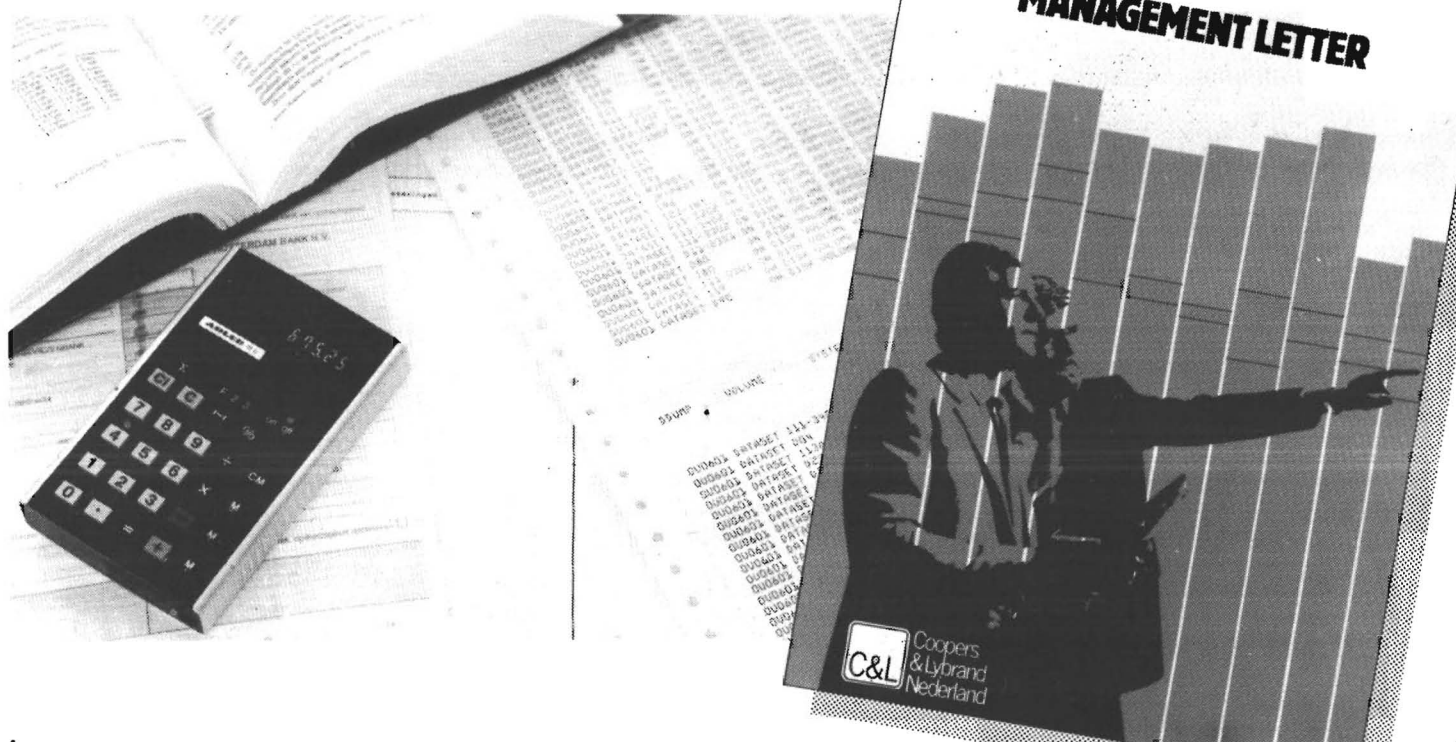
hebt, of binnenkort als bedrijfseconoom afstudeert en verder gaat in accountancy, kunt u de C & L cassetteband met bijbehorende documentatie aanvragen. Telefonisch of schriftelijk.

C&L Coopers & Lybrand Nederland

Sollicitaties kunt u richten aan Drs. J. C. van Dijk, R.A.

Westblaak 100, 3012 KM Rotterdam, tel. 010-130680 - Leidseplein 29, 1017 PS Amsterdam, tel. 020-221355

vervolg van pag. 6

wel jonge medewerkers als kandidaatsassistenten, willen we het pakket breed houden. Indachtig dat laatste hebben we een advertentie geplaatst voor een bedrijfsseconoom en die gaan we ook aanstellen.'

eigen onderzoek

De SEO is een onderzoeksinstituut, dat bepaalde banden met de faculteit heeft. Een van haar doelstellingen is, dat eigen onderzoek verricht wordt. De tijdsbesteding hieraan blijkt nogal wisselend te zijn. In het verleden zijn enige personen op eigen onderzoek bij de Stichting gepromoveerd (Butter 1979, Bierens 1980). Hoofdzakelijk komt het eigen onderzoek echter tot uiting in de artikelen die de diverse medewerkers produceren en publiceren in tijdschriften. Het betreft hier dan geen eigen projecten van de Stichting, maar verslagen van aangenomen werk waar de medewerkers een meer dan oppervlakkige interesse voor hebben.

Voor Driehuis hoeft het eigen onderzoek niet uit te monden in een promotie. Als een medewerker wil, dan behoort een promotie ook tot de mogelijkheden. Door de vele onderzoeken bij de Stichting komt het eigen onderzoek van haar medewerkers wel eens in het gedrang. Op het ogenblik is niemand met een promotieonderzoek bezig. Misschien dat geld uit de pot van ZWO (Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek) hier verbetering in kan brengen.

D: 'Het zou kunnen dat een kroondocent een bepaald project heeft waarop hij iemand krijgt die door ZWO gefinancierd wordt en die hier zijn werk doet'.

Een andere mogelijkheid is het opzetten van een eigen project door de Stichting. ZWO zou dan geld voor een aantal formatieplaatsen moeten leveren.

begeleiding studenten

Gezien de vele werkzaamheden die een medewerker moet verrichten bij de Stichting, vroegen wij ons af of zij op het ogenblik voldoende tijd vrij kunnen maken voor de begeleiding van de kandidaatsassistenten.

vervolg van pag. 7

de werkgroep het idee dat met zeven krachten begonnen kan worden.

De huisvesting in het Word Trade Center Electronics zal, volgens de samenstellers van het rapport, een nauw contact met jonge elektronische bedrijven garanderen.

Twente

De taak van het centrum in het Oosten van ons land ligt vooral op het gebied van het verhogen van het kennispeil. Ze nemen speerpunten als *Software* en *Educatieve Toepassing* voor hun rekening.

Ook hier is het de bedoeling met zeven mensen te starten. De aanloopsubsidie is f 1.600.000.

Gehuisvest in het Bedrijfs Technologies Centrum hopen ze goede banden te kunnen onderhouden met jonge kleine bedrijven.

Overkoepelend orgaan

Elk zichzelf respektierend overheidsplan bevat een vorm van overkoepelende organisatie. Niet in de laatste plaats om het contact met de overheid en de controle over de overheids gelden te regelen.

Het advies luidt:

Er dient een 'Stichting Centrum Micro-Elektro-

vP: 'Toen ik hier net binnenkwam, in '76, waren we wat betreft het aantal medewerkers onderbemand. Bij sommige projecten werkte je als seniomedewerker met 6 à 7 kandidaatsassistenten. En dat werkte niet zo goed. We proberen nu een meer uitgebalanceerde verhouding (senior/junior/kandidaatsassistenten) vast te houden. Maar op het ogenblik zijn wij ook onderhevig aan de formatieplaatsenstop. Je moet een vaste kern kunnen handhaven met een behoorlijke know-how, onderzoekservaring.'

R: 'Uit hoeveel mensen bestaat op het ogenblik die vaste kern.'

D: 'Aan vaste medewerkers hebben we op het ogenblik de heren Bierens, Van Puffelen en Van der Vegt en dat is te weinig. Als het aan mij ligt zou ik er graag 5 of 6 willen hebben, zoals een paar jaar geleden'

R: 'Hoe is de taakverdeling tussen de medewerkers en de kandidaatsassistenten? Wat voor werk wordt door die laatsten gedaan?'

vP: 'In het eerste begin van de Stichting, 30 jaar terug, gold zij als een plaats waar je moest turven en tellen. Maar die tijd hebben we allang achter de rug. Op het ogenblik doen kandidaatsassistenten heel zelfstandig onderzoek, of heel zelfstandig delen daarvan. Dat kan ook omdat de studenten die zich hier aanmelden allemaal prima mensen zijn.' Ook Driehuis blijft niet achter als het gaat om het prijzen van 'onze kandidaatsassistenten'. Hij noemt ze achtereenvolgens geïnteresseerd, bekwaam, ambitieus en leergierig.

D: 'De meesten komen zeer goed terecht. Je vindt het prettig dat mensen goed aan de slag komen nadat ze hier gewerkt hebben. Dat komt omdat ze iets hebben meegekregen of opgedaan, dat zich niet laat uitdrukken in geschrift of in cijfer: met een groep mensen in teamverband aan een onderzoek werken. Ze hebben contacten opgedaan. Ze hebben wat dat betreft iets wat de gemiddelde student jammer genoeg ontbeert. Je zou willen dat elke student daarvan zou kunnen profiteren' informatie: K 1195, tel. 24 24 12

HK, JJ

nica' in het leven te worden geroepen met als taken:

- Het beheren en verdelen van de overheids-subsidies ten behoeve van de drie centra.
- Het oprichten en besturen van de centra in Eindhoven en Twente. (Delft heeft, zoals vermeld, een organisatiestructuur binnen de TNO)

Als alles draait zal de stichting de werkzaamheden van de drie centra volgen en toetsen. De centra moeten volgens plan hun toekomstige jaarplannen ter goedkeuring bij de stichting in gaan dienen.

Omdat de start van twee centra afhankelijk is van deze stichting beveelt de werkgroep in haar eindrapport aan zo spoedig mogelijk over te gaan tot oprichting van de stichting.

De voorzitter en twee ambtelijke waarnemers zullen worden benoemd door de verantwoordelijke minister.

De bestuursleden zullen allen uit het bedrijfsleven afkomstig zijn.

Harde jongens

Of de oprichting van de drie centra van het stimuleringsbeleid in de, door de overheid én bedrijfsleven, gewenste richting zal sturen, moet de toekomst uitwijzen.

Dr. Rathenau hoopte op een sterkere band met

Selectie uit onderhanden en afgesloten onderzoek eind 1981

1. *De economische betekenis van de zeehaven voor Amsterdam*
Opdrachtgever: Gemeente Amsterdam
2. *Inkomende migratie bedrijven en pendel werkzame personen naar Flevoland*
Opdrachtgever: Commissie arbeidsmarkt Flevoland en Raad voor de arbeidsmarkt Noord-Holland
3. *Relaties tussen de ontwikkelingen van ruimtelijke en macro economische factoren (RPD) en spreiding rijksdiensten. Het onderzoek heeft tot doel een indruk te krijgen van de werkgelegenheidseffecten van de spreiding van rijksdiensten in de regio's Groningen, Zwolle en Zuid-Limburg.*
Opdrachtgever: Ministerie van Volksgezondheid en Ruimtelijke Ordening
4. *Marketing van de kunst*
Onderzoek naar de toepasbaarheid van marketingtechnieken en de eventuele gevaren van de toepassing van marketing op het kunstaanbod.
Opdrachtgever: Ministerie van CRM
5. *Onderzoek kosten stadsvernieuwing goedkoper dan overloop?*
Opdrachtgever: Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening
6. *Onderzoek deeltijdarbeid*
Opdrachtgever: Ministerie van Sociale Zaken
7. *Studie naar de mogelijkheden van toepassing van deeltijdarbeid. Een evaluatie van de Experimentele Regeling Bevordering Deeltijdarbeid 1980.*
Opdrachtgever: Ministerie van Sociale Zaken
8. *Beroepskeuze schoolverlaters*
Doel is het beschrijven van de arbeidsmarktproblematiek van twee groepen schoolverlaters, namelijk LTS'ers met een opleiding C (de metaalrichting) en meisjes met een LHNO-opleiding.
Opdrachtgever: gemeente Amsterdam en ETD Noord-Holland
9. *Energie onderzoek, deel 1.*
Een nieuw op te stellen tien-sectoren model voor de Nederlandse economie (SECOMON-C) wordt gebruikt bij de opstelling van een scenario voor de Nederlandse economie tot het jaar 2000 op basis van uitgangspunten van het CEB.
Opdrachtgever: Ministerie van CRM
10. *Effectiviteit van het arbeidsvoorzieningsinstrumentarium (arbo) op de grootstedelijke arbeidsmarkt.*
Onderzocht wordt de effectiviteit van het arbo-instrumentarium op de grootstedelijke arbeidsmarkt om eventuele lacunes en feilen van dit instrumentarium op te sporen.
Opdrachtgever: Ministerie van Sociale Zaken.

het bedrijfsleven dan alleen bestuursleden in een overkoepelende organisatie:

'Op den duur zou het centrum zich zelf moeten kunnen bedruipen en daarom moet de leiding in handen zijn van keiharde jongens uit het bedrijfsleven...

Dus zeker ik niet, want ik heb nooit in een echt harde omgeving gewerkt, behalve de Universiteit van Amsterdam' (NRC 3-5-'79).

Dames en heren van de faculteit, houdt de advertenties voor een directeur m/v van de Stichting Centrum Micro-Elektronica in de gaten!

Wanneer 'ervaring met harde omgeving' tot aanbeveling strekt maakt u een goede kans....

JJS

Geraadpleegde literatuur:

Rapport van de Landelijke Werkgroep Micro-Elektronica, staatsuitgeverij, Den Haag 1982.

Rapport van Kommissie Rathenau, Adviesgroep voor de maatschappelijke gevolgen van de micro-elektronica, staatsuitgeverij, Den Haag 1979.

The Computers services Industry in the Netherlands, report prepared for COSSO, Quantum Science Corporation, Londen 1981.

Enkele historische kanttekeningen

Sinds begin Maart is er een groots opgezette manifestatie aan de gang onder het embleem 'Berlijn-Amsterdam, 1920-1940, Duits-Nederlandse wisselwerkingen'. Dit project, geëntameerd door Mevr. Dittrich van het Amsterdamse Goethe Instituut, heeft de culturele betrekkingen, in de meest uitgebreide zin, tot onderwerp. Berlijn vormde in de jaren twintig een cultureel zwaartepunt in Europa, waar ook Nederlanders naar toe werden gezogen; Amsterdam werd na 1933 een toevluchtsoord voor Duitse ballingen.

In een groot aantal voorstellingen, die tot in de zomer voortduren, worden literatuur, film, theater, cabaret, beeldende kunst en muziek belicht. Relevante informatie hierover wordt in een tweetal programmaboekjes aangeboden, één over film, één over de andere onderdelen, voor f 1,- te koop bij het Goethe instituut. Naar aanleiding van dit project zijn een tweetal bundels verschenen. 'Berlijn-Amsterdam, 1920-1940, wisselwerkingen', behandelt in een aantal, door gespecialiseerde auteurs geschreven opstellen, de politieke en maatschappelijke situatie; voorts de wisselwerkingen op wetenschappelijk, cultureel, en kunstzinning gebied, een uitgave van Querido. Onder de titel 'Nederland en het Duitse exil 1933-1940' verscheen bij van Gennep, een geschrift met een achttiental essays rond het thema van de rol die Nederland gespeeld heeft voor de Duitse ballingen.

In de Duitse geschiedenis vormt de periode 1918-1933 de tijd van de Republiek van Weimar. In economisch en politiek opzicht is het een unieke tijd. Belangrijke culturele en wetenschappelijke vernieuwingen kwamen, hoewel voor de oorlog vaak al geconcipieerd, tot volle bloei, zoals het expressionisme in kunst en literatuur, de architectuur van Bauhaus, Film, atonale muziek, de moderne fysika, psychoanalyse en kennissociologie. Het samenvallen van deze culturele explosie met een mateloze economische instabiliteit vormt hierbij een fascinerend aspect. Afgezien van een essay en een voordracht van Dr. van Roon, wordt er in de begeleidende literatuur van de manifestatie hieraan echter nauwelijks aandacht aan besteed.

Hierna zullen dan ook enkele elementen van de economische problemen van de Republiek binnen een algemeen historisch kader worden belicht. In de tijd zal het accent van deze beschouwing op de twintiger jaren liggen, met 1933 als cesuur, het begin van het totalitaire regime: zoals zo vaak bij gebeurtenissen van die aard markeerde deze het einde van de creatieve impulsen, die zo kenmerkend waren voor de daaraan voorafgaande vijftien jaar.

Ontstaan van de Republiek van Weimar

Op 9 november 1918 werden in Berlijn twee Republieken uitgeroepen: de eerste door Phillipe Scheidemann, gesteund door de sociaal-democraten, de tweede, de raden republiek, door de leider van de communisten, Karl Liebknecht. In de hieropvolgende burgeroorlog wisten de sociaal-democraten, o.a. met behulp van het leger, hun gezag te vestigen. In de loop van 1919 werden verkiezingen gehouden voor de wetgevende vergadering. Deze keurde op 31 juni 1919, in het plaatsje Weimar de grondwet van de nieuwe Republiek goed.

Hoewel daarmee de nieuwe staatsvorm formeel gelegitimeerd was - in feite heeft het Duitse volk

nooit meer zoveel, door geen bezetter op de vingers gekeken, invloed op haar eigen constitutie kunnen uitoefenen - is zij nooit in het maatschappelijk leven verankerd geworden. Belangrijke groepen, zoals politici, het ambtelijk apparaat, het bedrijfsleven, intelligentia en cultuurdragers hebben haar nooit geaccepteerd.

De politieke en economische instabiliteit van de Republiek en haar geruisloze ondergang wordt daarmee voor een belangrijk gedeelte verklaard. De wortels voor deze negatieve houding ten opzichte van de eerste democratie op Duitse bodem liggen in de Duitse geschiedenis van de 19e eeuw, en de gebeurtenissen na de eerste wereldoorlog.

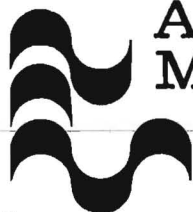
Modernisering van Duitsland

Gedurende de negentiende eeuw trad voor de meeste West-Europese landen een moderniseringsproces op: de preïndustriële samenleving, gekenmerkt door een dominante positie van de landbouw, een lage arbeidsproductiviteit, rigide sociale structuren en een concentratie van politieke macht in de handen van enkelen, transformeerde zich in de richting van de maatschappij, die in hoofdtrekken ook nu nog actueel is. Bij deze overgang is het industrialisatie proces van beslissende betekenis. Ook in het Duitse gebied - het Duitse keizerrijk ontstond pas in 1871 - voltrok zich een dergelijke ontwikkeling. Opvallend aan de Duitse weg naar de moderne tijd is echter, dat een succesvolle economische modernisering gepaard ging met het ontstaan van een 'Obrigkeit' staat, met feodaalachtige politieke en sociale structuren.

Economisch succesvol: in 1913 neemt het Duitse keizerrijk met 16.2 milj t. 2/3 van de Europese staalproductie voor haar rekening; het opgestelde elektrisch vermogen is met 8000 milj/kw. 20% meer dan dat van Engeland, Frankrijk en Italië tezamen.

Berlijn 1923: In de rij voor een kruidenierszaak

**NEDERLANDSE
ACCOUNTANTS
MAATSCHAP**

Accountancy

De Nederlandse Accountants Maatschap is een van de grote nederlandse accountantskantoren, waarin wij medio 1981 samenwerken met 185 registeraccountants.

Onze totale personeelsbezetting is ca. 1200 gespreid over 28 vestigingen in Nederland, 2 in België en 1 in Curaçao.

Wij werken samen met:

- Begheyn & Snee, belastingadviseurs
- Volder & Co., organisatie-adviseurs
- Touche Ross & Co., internationale accountancy.

Gezamenlijk voeren wij een omvangrijke en zeer gevarieerde controle- en adviespraktijk, waarin voor geïnteresseerde jonge academici ruime mogelijkheden tot plaatsing aanwezig zijn.

Kantoor Amsterdam,
Jan van Goyenkade 11, telefoon 020-733012
Algemeen Secretariaat, Hofplein 19, Rotterdam,
telefoon 010-110455.

gave een groot aantal economische en sociale problemen op te lossen. Slagen of falen in het tot een goed einde brengen hiervan zou van beslissende betekenis zijn voor de legitimatie van het bewind. In economisch opzicht moest het land zich herstructureren, nu belangrijke gebieden, als Elzas-Lotharingen, het Saargebied, een gedeelte van Silezië, en Posen waren verloren.

Soldaten moesten opnieuw in het arbeidsproces worden ingeschakeld. Voor oorlogsinvaliden moesten maatregelen worden getroffen. In sociaal opzicht wilden de sociaal-democraten zoveel mogelijk van hun partijprogramma realiseren. Per saldo ging deze politiek per definitie gepaard met een uitbreiding van de overheidsuitgaven. Bovendien moest voor de effectivering ervan een beroep worden gedaan op het oude ambtenaren apparaat, dat de Republiek niet wenste te accepteren. In de periode 1909/1913 bedroegen de collectieve uitgaven 14% van het Nationaal Inkommen, van 1919-1923, gemiddeld 37%.

De toename van de collectieve sector moest gefinancierd worden door middel van een structurele belastingverhoging. De uitgaven in deze tijd werden immers slechts voor $\pm 25\%$ (gemiddeld) door belastinginkomsten gedekt. Voor een structurele herziening van het belastingstelsel ontbrak echter de politieke en maatschappelijke steun. Mathias Erzberger, minister van Financiën in het kabinet Bauer 1919-1920, had een dergelijk voorstel zonder succes gedaan. Dit feit, naast de omstandigheid, dat hij de wapenstilstand had ondertekend, het verdrag van Versailles had geaccepteerd en jood was, werd voor extremisten aanleiding hem op 21 augustus 1921 te vermoorden. Politieke instabiliteit - tussen 1919 en 1923 traden er elf kabinetswisselingen op-, de onmogelijkheid om noodzakelijke veranderingen te be-

werkstelligen, het geringe maatschappelijke draagvlak van de nieuwe Republiek, leidde tot de keuze van het middel van de inflatie. In sommige opzichten was deze economische politiek niet onsuccesvol: schattingen van de werkeloosheid in Duitsland, in vergelijking met Engeland en Nederland laten zien, dat deze in het eerste land in de periode 1921 tot juli 1923 gemiddeld 3% bedroeg, in de laatste twee landen respectievelijk 14% en 12%.

Voor de Duitse overheid was het resultaat gunstig: niet alleen werd de oorlogsschuld geëlimineerd, maar ook een herziening van de hoogte van de herstelbetalingen ermee afgedwongen. De sociale kosten waren daarentegen onvoorstelbaar hoog. Het belangrijkste gevolg was echter, dat de eerste democratie op Duitse bodem haar politiek en maatschappelijk crediet verspeeld had. De mislukking van Hitlers staatsgreep in het najaar van 1923 doet daar niets aan af.

Het economisch herstel, dat als gevolg van de Amerikaanse credieten in 1924 inzette heeft de Republiek nog enige jaren respijt gegeven. De gevolgen van de werelddepressie voor de Duitse economie boden de nationaal-socialisten de basis voor hun - op legale wijze uitgevoerde - machtsovername, in 1933.

Berlijn-Amsterdam

In het kader van het Berlijn-Amsterdam project zijn er op twee plaatsen tentoonstellingen ingericht. Eén in Den Haag, waarin - op een wat dunne manier - de beeldende kunst, en de muziek aan de orde komen; de ander in het theater Instituut aan de Herengracht heeft het theater in de cultuur van de tijd tot onderwerp. Een bezoek aan deze laatste tentoonstelling betekent een confrontatie met de Weimar cultuur, waarbij men de indruk krijgt, dat alles wat in de jaren zestig en zeventig werd ontdekt, allemaal al een keer eerder heeft plaatsgevonden. De verleiding is groot Weimar tot een mythe te maken, de 'permissive society', waarin individuele creativiteit onbepaald kon bloeien. In werkelijkheid heeft deze intellectuele en culturele explosie, evenals haar dragers, de ondergang van een tijdperk niet kunnen verhinderen.

R. v.d. Voort
Economische Geschiedenis

Literatuur

Er bestaat een massale hoeveelheid literatuur over alle aspecten van deze periode. Voor het algemeen historisch kader is de meesterlijke synthese van G. Graig, Germany, 1866-1945, Oxford 1978, relevant. De economische geschiedenis wordt uitstekend behandeld in D. Petzina, Die deutsche Wirtschaft in der Zwischenkriegszeit, Wiesbaden 1974. De culturele geschiedenis is het onderwerp van W. Laqueur, Weimar Culture, a cultural history, 1918-1933, New York 1974. Berlijn staat centraal in het fascinerende boek van Otto Friedrich, Before the deluge (ook in het nederlands vertaald) New York 1972.

Welke taken krijgt de mens ?

'Iedereen kent ze, de telefonistes van 008. Wie denkt dat de nummers heel snel opgezocht worden, heeft het mis.

De gegevens van het gevraagde telefoonnummer worden ingetoetst en het nummer verschijnt op het beeldscherm.

De PTT is tot de conclusie gekomen dat de taak bij de 'displays' niet fulltime vervuld kan worden, gezien de aard van het werk en spanningen die daar bij optreden. De PTT werft vooral personeel 'dat zich niet primair richt op de te verrichten taak, maar ook en vooral op andere facetten, zoals extra inkomen, onderbreking van huishoudelijke taken e.d.'. Kortom (sic!) de PTT heeft hier de gehuwde vrouw op het oog, die in een paar uur per dag met een schamel loon volledig uitgeperst kunnen worden!

Deze passage is te vinden in een nieuw boek over automatisering van arbeid, uitgegeven door de IPSO.

Automatisering in het algemeen is een onderwerp dat mij, studente in de economie, boeit. Nieuwe uitgaven trekken daardoor mijn aandacht.

De achterflap van dit boek vermeldt dat het geschreven is om inzicht te geven in de betekenis van automatisering, zoals deze zich vandaag voordoet.

Inzicht in deze materie is niet makkelijk te verkrijgen.

Niet in de laatste plaats vanwege de emotioneel beladen aspecten, zoals uitstoot van arbeid.

Maar om nou achter elke chip een complot te zien, dat lijkt mij werkelijk niet tot het verwachte inzicht te leiden!

Het probleem bij dit soort boeken is, naar mijn mening, vooral gelegen in de wijze van argumenteren. De auteurs noemen hun argumenten al gauw allesomvattend en menen vervolgens dat geen andere conclusies toelaatbaar zijn.

Hoofdstuk vijf, over automatisering en arbeidsproces:

'Contrôle over het arbeidersgedrag kan binnen de bedrijven weer op verschillende manieren worden nagejaagd. Het meest rechtstreeks kunnen ondernemers dit doen door nieuwe technieken (in casu de automatisering; JJS) in te voeren. Nieuwe technieken versterken vaak de bestaande arbeidsverdeling; de individuele taken worden uiteengehaald en weer samengebondeld tot functies die bestaan uit eenvoudig, monotoon werk. De lopende band is daarvan hét voorbeeld.'

Automatisering kan tot monotoon werk leiden, maar of het er altijd tot leidt omdat het voortkomt uit de behoeften van de ondernemers om arbeidersgedrag onder controle te krijgen...?

De lopende band is niet hét voorbeeld, maar een voorbeeld van monotoon werk. De lezer wordt niet uitgenodigd om aan mogelijk andere voorbeelden te denken, die een andersluidend gevolg van de invoering van automatisering beschrijven. Wat ervan zeggen wanneer automatisering impliceert dat robots lopende band werk over kunnen nemen?

De auteurs gebruiken echter hun selectie van

voorbeelden als bewijzen van hun stellingen.

Marx

In hetzelfde hoofdstuk wordt een analyse gegeven van de ontwikkeling van de kapitalistische maatschappij.

De concentratietheorie van Marx staat hierbij centraal. De schrijvers(sters) gaan echter geheel voorbij aan andere concentratietheoriën, die ontwikkeld zijn ná Marx.

'Vaak houden extra-winsten niet zo lang stand. Concurrenten passen de nieuwe technieken toe, tenzij die ene ondernemer zijn voorsprong weet te behouden en om weet te zetten in een monopolie.

In de automatiseringsindustrie is IBM daarvan hét voorbeeld.'

De voorbeelden van het bestaan van vele kleine gebleven winstgevendende bedrijven en van de konstante stroom van nieuwe loten, naast het verschijnsel van de concentratie in deze bedrijfstak, worden niet genoemd.

Als Marx dit boek, vandaag de dag, zelf had kunnen lezen had hij met verbazing uitgeroepen waar, als dit werkelijk de beschrijving van de actuele situatie in Nederland is, de grote Kladderdats dan blijft.

JJS

Welke taken krijgt de mens?

Over automatisering van de arbeid.

IPSO (Instituut voor Politiek en Sociaal Onderzoek) Prijs f24,-

Elke bedrijfseconoom m/v zou de kansen bij Unilever eens moeten bekijken

Want die zijn er te over. Zowel op financieel-economisch gebied als in de marketing-sector. Begrijpelijk. Unilever is een zeer gevarieerd bedrijf met een sterk doorgevoerd decentralisatiebeleid. Dat geeft ruimte aan management op verschillend gebied bij een groot aantal zelfstandige werkmaatschappijen.

Voor bedrijfseconomen betekent dat: levendig en afwisselend werk in een dynamisch, soepel ondernemersklimaat; met een (snel) groeiende zelfstandigheid en verantwoordelijkheid.

Financieel-economische sector

De mogelijkheden in de financieel-economische sfeer zijn bij Unilever ruim en aantrekkelijk. In de eerste plaats bestaat er door decentralisatie een grote verscheidenheid van functies op het hoofdkantoor en bij de werkmaatschappijen. Daarnaast brengt het grote aantal producten differentiatie in problemen, werkklimaat en beleid.

Uw functie bij een Unilever werkmaatschappij omvat intensief contact met een aantal bedrijfssectoren. U krijgt te maken met productie-, marketing- en verkoopprocessen die bedrijfseconomische ondersteuning vragen. Al heel spoedig verwacht men van u een bijdrage in formulering en uitvoering van het beleid.

Ook de afdeling Interne Accountantscontrole blijkt vaak een platform voor verdere ontplooiing. Het contact met de grote verscheidenheid aan Unilever bedrijven resulteert niet alleen in een afwisselende job waarin controle en advies elkaar aanvullen, maar verschaft u tevens de ervaring die bij Unilever ook voor toekomstige functies bijzonder wordt gewaardeerd. Het volgen van een postdoctorale accountancy-opleiding is voor alle hierboven genoemde functies noodzakelijk.

Marketing sector

Van het totale pakket merkartikelen in Nederland neemt Unilever een fors deel voor zijn rekening. U vindt daarin overwegend bekende namen zoals b.v. Blue Band, Becel, Omo, All, Iglo, Unox en Calvé. Marktleiders vaak, die hun plaats in de winkels snel verruilen voor gebruik in het huishouden. Om de producten op hun levensweg adequaat te kunnen begeleiden, beschikt elke werkmaatschappij over een hooggekwalificeerd marketing-apparaat, waarin alle activiteiten rond de producten gecoördineerd, begeleid en bijgesteld worden, vanaf de fase voor introductie tot en met de consumptie.

Mocht u een marketingfunctie bij een van onze ondernemingen ambiëren, dan krijgt u een bijzonder boeiende job.

U bent dan namelijk betrokken bij het concipiëren en uitvoeren van beleidsplannen, die de levensloop van een produkt bepalen. U werkt daarbij nauw samen met onder andere produktontwikkeling, productie, verkoop, marktonderzoek, het reclamebureau en de bedrijfseconomische afdeling. Naast de uiterst belangrijke „training on the job” is er een uitstekende eigen marketopleiding in de vorm van seminars om u voor de specifieke kanten van uw functie te bekwalamen.

Als deze korte schetsen uw belangstelling wekken en u zelf in een beleidsuitvoerende en beleidsformulerende functie bij Unilever ziet zitten, als u bovendien de mogelijkheid van afwisseling van functie en standplaats aantrekkelijk vindt dan willen wij u graag ontmoeten. Oriënterend wederzijds en uiteraard geheel vrijblijvend.

Een afspraak voor een gesprek maakt u met (voor de financieel-economische sector) de heer R. Staal, telefoonnummer 010 - 644240; (voor de marketingsector) de heer C.J. van der Graaf, telefoonnummer 010 - 644248.

Unilever omvat een indrukwekkend aantal werkmaatschappijen. In 75 landen staan haar medewerkers midden in het dynamische marktgebeuren van alledag. Dit biedt de goede manager hoogst interessante kansen in een veelzijdig concern. Indien u behoefte heeft om geïnformeerd te worden over andere mogelijkheden bij Unilever, dan kunt u vanzelfsprekend eveneens contact opnemen. Belt u dan: 010 - 644232.

 Unilever

Ernst & Whinney Nederland maakt deel uit van een internationale firma van accountants, belastingkundigen en bedrijfsadviseurs over de hele wereld.

MEN HOEFT NIET GROOT TE WEZEN OM GOED TE ZIJN

Dat bewijzen dagelijks legio van onze collega's die zelfstandig werkzaam zijn in de accountantspraktijk. We voelen er ons zelf ook bij horen met ons team van 80 man. Men kent elkaar nog. Met zo'n relatief kleine club wordt de werksfeer in belangrijke mate nog door uzelf bepaald. Kan nog.

Men moet goed wezen om groot te zijn. Want met een team van 19.000 mensen, wereldwijd, waarvan 4.000 in Europa, ben je groot.

We zijn dus groot èn klein. Dat roept bijzondere verplichtingen op en stelt bijzondere eisen aan onze medewerkers.

Want makkelijk is het niet de ene dag een multi-nationale controle af te wikkelen en de volgende dag met de typische problemen van de kleine onderneming geconfronteerd te worden. Dat is een wereld van verschil. Hierop bekwaam en effectief kunnen inspelen eist meer dan bekwame medewerkers. Het eist een juiste houding, integriteit en flexibiliteit. Natuurlijk hoeft men het niet allemaal alleen op te knappen maar staat onze auditors een team van specialisten op het gebied van belastingen en bedrijfsadviezen, nationaal en waar nodig internationaal, ter beschikking. Toch, dat is geen gemakkelijke zaak bij Ernst & Whinney Nederland; wél fascinerend.

Ter versterking van ons bestaand controleteam hebben wij ruimte voor

bedrijfseconomen

die snel door kunnen stoten tot een van de sleutelposities in onze controlesector. Plaatsingsmogelijkheden in Den Haag of Amsterdam, in onderling overleg te regelen.

Ons intern opleidingspakket is afgestemd op de nationale en internationale eisen die onze cliënten ons stellen.

Het is dusdanig ingericht dat uzelf eigenlijk uw eigen promotiekansen bepaalt: in functie van uw praktische prestaties. Ook de externe studiebegeleiding is afgestemd op de Nederlandse situatie en u kunt op onze actieve steun rekenen voor een snelle voltooiing van uw post-doctorale accountancy studies. Dat is uw èn ons belang!

Honorering en secundaire arbeidsvoorwaarden zijn overeenkomstig internationale normen.

Uw sollicitatie wordt graag tegemoet gezien door W. Terpstra R.A. van ons kantoor in Den Haag.

Wanneer u eerst meer telefonische informatie wilt hebben, belt u gerust Marianne Bakker onder telefoonnummer 020-760815.

Ernst & Whinney Nederland

Koningin Julianaplein 10-2595 AA 's-Gravenhage. Tel. 070-814981
Parnassusweg 126-1076 AT Amsterdam. Tel. 020-760815